

УДК 711

О. О. Михайлик,
ДП «НДПМістобудування», м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ОСВОЄННЯ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗОН РІЧОК

Анотація: розглянуто характерні особливості освоєння, розвитку, збереження та реабілітації прибережних зон річок.

Ключеві слова: прибережні зони, природні особливості, екосистема річкового басейну, реабілітація прибережної території, містобудівна практика.

Наявність природних водойм у міському середовищі дозволяє природі частково нівелювати техногенні явища, оздоровче діяти на людину та її оточення, поліпшуючи хімічний склад атмосфери, коригуючи інформаційне поле, зменшуючи вплив електромагнітного та радіаційного випромінювання тощо. Прибережні зони є інвестиційно привабливими територіями: тут базується територіальний розвиток економіки, зосереджена рекреація.

Особливий містобудівний підхід до освоєння, організації прибережної території, господарського управління є обов'язковою умовою, яка не достатньо враховується на сучасному етапі господарювання.

Аналіз особливостей прибережних територій показав, що визначення варіанту їх освоєння визначається після комплексної оцінки природних та антропогенних факторів впливу, на основі функціонального зонування та архітектурно-планувальних умов, а саме:

- місцевих природних особливостей: геоморфологічної будови, геології та гідрогеології, гідрології, рельєфу, ландшафту, мікроклімату, рослинності, біоценозу та розміру річки;

- функціонального призначення території;
- наявності або відсутності капітальної забудови на прибережній території;
- величини та конфігурації ділянки, що проектується;
- виду та ступеню антропогенного впливу;
- розміру населеного пункту.

Величезною проблемою сьогодення є підтримання стабільності екосистеми річкового басейну. Стійкість водної екосистеми прямо пропорційно чисельності межових зон та обернено пропорційно чисельності антропогенного навантаження. Співвідношення порушених та непорушених територій має бути не більше 1:1.

Екосистема річкового басейну - це:

- річка – найбільш складна та уразлива складова;
- луки – бар'єр між річкою та іншими підсистемами;

- поля – накопичувач та носій мінеральних добрив;
- ліси – акумулятор біогенних елементів та захисник балансу біоценозу;
- екотони – притоки, заплавні озера, стариці, джерела, острови – перекати, зимувальні ями, болота, незаболочені мілководдя та ін.

Оптимальне співвідношення рілля, луків, лісів, боліт та водного дзеркала позитивно впливає на стан прибережних територій та баланс екотонів річкової системи. За висновками вчених, співвідношення земель прибережної зони повинно бути наступним: поля – 45-55%, ліси - 15 -30%, луки – 15 – 35% [1]. Об'єм зарегульованого стоку річки не повинен перевищувати 30%.

Характерною особливістю сучасної забудови прибережних зон річок є велика частка урбанізованих територій, що тягне за собою скорочення відкритих просторів. Зони щільної забудови нівелюють найцінніші прибережні території (Рис. 1). Саме тому в планувальній організації прибережної території необхідно намагатися зберегти достатні за розміром відкриті простори. Забудовані території та відкриті простори повинні бути єдиною функціонально-планувальною зоною. Погоджуюсь з думкою видатного американського ландшафтного архітектора Джона Ормсби Саймондса, що найкращим варіантом поєднання будівлі з оточуючим середовищем є варіант, коли: «...вони (споруди) повинні виникати з природи, розвиватися разом з природою та стати невід'ємною частиною природи. Забудова прибережних територій повинна бути гармонійно пов'язаною з характером річки, з лісами та луками прибережної території, з ухилами, що постійно змінюються»[2].

Природний ландшафт і рельєф місцевості підказують характер містобудівного освоєння. Основними сучасними прийомами освоєння прибережної зони є: намив (підсипання) з відміткою вище рівня зарегульованої річки; обвалування і частковий намив, створення штучних островків з комбінованими відмітками вище і нижче зарегульованої річки, обвалування та утворення польдерів, де відмітка рівня забудови нижче рівня річки.

Вибір прийомів забудови *сельбищної зони* на прибережній території повинен базуватися на принципах покращення мікроклімату, збереження природних особливостей та створення оптимальних зв'язків забудова-річка. Розташування забудови за бровкою схилу високої тераси та за межами заплавної території збереже природний захист річки, а забудову - від негативних природних явищ прибережної території. Сельбищну забудову бажано розташовувати на провітрених схилах.

Прибережна зона має створювати єдиний функціонально та візуально діючий комплекс «квартира – прибережна зона – водойма», який візуально зорієнтований в бік водної поверхні. Зорове сприйняття прибережної зони досягає 2,5 км, його силуетних частин та кольорової гами – приблизно 5 км.

Оптимальне співвідношення ширини прибережної території до забудови становить 1:15 та 1:20. В центральній зоні заплави можливо більш контрастні висотні співвідношення 1:10 та 1:15. В невеликих містах при невеликій заплаві забудову можна наближати до річки, але її висота та протяжність не повинні домінувати над водним простором 1:4 та 1:5. При створенні озелених просторів та використанні прийомів забудови, що розкриваються в бік водойми, сприятливий вплив водних об'єктів на забудову посилюється.

Об'єднуючим елементом між водною поверхнею та водоймою виступають міські набережні, які включають громадські споруди, прибережний ландшафт, штучно сформований ландшафт, підземні та наземні інженерні споруди, комунікації та обладнання. На виступаючих ділянках берегової зони є сенс розташовувати громадські центри та зони відпочинку (Рис. 2). Яри та балки прибережної зони слід використовувати для будівництва наземних та підземних паркінгів. Використання підземного простору при освоєнні прибережних зон дозволить найефективніше розташувати комунальні приміщення, організувати мережу інженерних і транспортних комунікацій.

При організації *зон короткочасного відпочинку* необхідно враховувати мікроклімат прибережної зони, розмір вітрових тіней, сприятливі та дискомфортні вітри та використовувати вітрозахисні якості зелених насаджень. Значно підвищує рекреаційну цінність водних об'єктів наявність на їх берегах лісів чи лісосмуг [3]. Створення місць спостереження та фотографування, екскурсійних маршрутів для дорослих, дітей, екомuzeїв дозволить привернути увагу громадськості до сучасного стану водних об'єктів з їхніми прибережними зонами, до збереження краси та багатства рідної природи. Рекреаційна цінність водних об'єктів особливо зростає, коли їх берегова зона упорядкована, обладнана відповідною інфраструктурою та транспортною доступністю. Елементи благоустрою повинні бути зручними для користування, міцними та виразними. Особливістю створення *гідропарків* є переважаючі розміри водойми (понад 50% від загальної території).

Промислові зони розміщувати на прибережних зонах виключно за технологічною необхідністю при дотриманні мінімально можливої довжини примикання майданчика підприємства до водного об'єкта. Транспортні магістралі, особливо транзитні, необхідно виносити за територію прибережної зони та уникати на прибережній зоні значної площі штучного покриття. Створення технопарків і техномузеїв – найкращий варіант ревіталізації прибережної зони, яка знаходиться під впливом промислового навантаження [4]. Антропогенне навантаження обумовило значне зниження екологічної стійкості прибережних територій і розвиток ерозійних процесів. З кожним

роком кількість природних ландшафтів приток малих річок зменшується до критичного.

Я вважаю, що фахова, гармонійна, естетична містобудівна організація прибережної зони, її забудова з врахуванням природних особливостей, планувальних обмежень, з мінімальним антропогенним навантаженням збереже стан прибережної зони, і ,відповідно, всього річкового басейну. Створення та підтримання водоохоронної зони з прибережною захисної смугою – головна умова збереження водного басейну. Система архітектурно-планувальних, технологічних, економічних, нормативно-правових заходів, принципів та методів містобудівної організації прибережних зон допоможуть перетворити природну систему в більш сприятливий урбанізований стан, не завдаючи шкоди природному середовищу. Створення оптимальних взаємозв'язків людини з природою, які викликають позитивні людські емоції – ведуча концепція містобудівного проектування.

Рис. 1. Прибережна зона річки Дніпро в Києві

Рис. 2. Прибережна зона річки Стугна.

Література

1. Поліщук В.В. Малі річки України та їх охорона. – К. Тов. «Знання» УРСР, 1988. Сер. 8 «Нове в науці, техніці, виробництві», № 14. С. 27-28.
2. Джон Ормсби Саймондс. Ландшафт и архітектура. - Издательство литературы по строительству. Москва - 1965. С.34,189.
3. Методика упорядкування водоохоронних зон річок України. – К.: Оріяни, 2004. – С.54.
4. Revitalization of Urban River Spaces // Urban Rivers – Vital Spaces. – Режим оступа: <http://www.reuris.gig.eu>.

Аннотація. Рассматриваются характерные особенности освоения, развития, сохранения та реабилитация прибрежных зон речки. Ключевые слова: прибрежные зоны, природные особенности, экосистема речного бассейна, реабилитация прибрежной территории, градостроительная практика.

Abstract. The characteristics exploration, development, conservation and rehabilitation of coastal rivers were considered. Key words: coastal areas, natural features, river basin ecosystem, rehabilitation of the coastal area, town planning practice.